

MAX BLECHER-GNOSEOLOGY OF SUFFERING

Mirela Radu

Assist., PhD, "Titu Maiorescu" University of Bucharest

*Abstract: Deprived of the chance of enjoying his readers with more texts, Max Blecher (1909-1938) was among the writers widowed of the "... the biographical respite to write, but also of the recognition of his work dimensions."¹ In Blecher's case *Adventures in Immediate Unreality* (1936) was framed by critics in various literary genres, but it managed to always elude accurate limitations. He applied the experimentalist principles of conclusions derived from premises. This inclination towards experimentalism, towards inner investigation even of the most morbid corners of suffering both corporal and mental, can be attributed in the case of this writer to the medical studies he had begun but had never had the chance to finish. All his literary work is founded on logics. Therefore, we might conclude that all his writings are a kind of semiotics of human suffering brought to the level of art.*

Keywords: semiotics, experimentalism, dissolution, gnoseology, ailing

Experimentalismului, apărut în literatura franceză a anilor '40, își are sorginea în țara noastră, după părerea unor critici. Experimentalismul, în forma sa teoretică l-a avut ca părinte pe **Karl Theodor Jaspers** (1883-1969), psihiatru și filozof de origine germană. Absolvent al Facultății de Medicină, Jaspers își leagă numele de studii psihiatrice, psihologice și filozofice. La începutul carierei sale medicale, psihiatru german avea să pună bazele perspectivei biografice în studierea bolilor psihice în lucrarea în două volume intitulată *Tratat de psihopatologie generală* (1913), ceea ce va reprezenta un salt uriaș în înțelegerea maladiilor psihice. La rândul său, Jaspers a fost înrâurit de scrierile lui Søren Kierkegaard și ale lui Friedrich Nietzsche. Știința modernă îi datorează lui Jaspers viziune largă prin care aduce în prim plan limitările a ceea ce în ziua de astăzi numim neopozitivism.

Făcând apel la transcendentalism, ca unică sursă de evadare din mundan, Jaspers a împărtășit cu Martin Heidegger nu doar viziuni filozofice comune dar și o strânsă amicitie care avea să înceteze prin aderarea celui de-al doilea la concepția nazistă. Existențialismul se găsește la granița dintre medicină, literatură și filozofie, constituindu-se într-o încercare de a explica trăirea umană într-o formă cât mai integratoare care are în centrul său omul cu trăirile sale. După al doilea Război, această abordare de eliberare de sub imperiul doctinelor de orice fel și cultivarea autenticității tinde să capete o mai mare importanță cu atât mai mult cu cât umanitatea a trecut prin experiențele cutremurătoare ale deflagrației mondiale care lăsase urme adânci în conștiință. Această mișcare avea să contamineze arii dintre cele mai diverse: filozofia, literatura, psihiatria, medicina, creația artistică și chiar teologia. Extrapolând, de la nivelul liric la cel prozaistic, "experimentalismul aprofundează experiența artistică în sine ca act de investigare angajată și dramatică a resorturilor intime ale procesului de creație"²

¹ Mihai Zamfir, *Maestrul din umbra. Proza lui M. Blecher și proza anilor '30 în Cealaltă față a prozei*, 1988, Editura Eminescu, București, Piața Scânteii 1, p. 139

² Marin Mincu, *Experimentalismul poetic românesc*, Paralela 45, 2006, p 32

Dacă teoria existențialistă înmugurea pe tărâm german, cei care au pus-o însă în practică în plan literar au fost compatrioții noștri atunci când: ”un grup de prozatori români traducea în literatură aspirația ultimă a doctrinei (...), angrenându-se în căutarea unei himere: în dezvăluirea completă, netrucată (cultural) și autentică (ontologic) a personalității umane.”³ Revenind la M. Blecher, acesta pare, alături de Eliade, Camil Petrescu, Holban, Mihail Sebastian și alții, aproape unul dintre primii care au aplicat aceste principii experimentaliste ale concluziilor ce decurg din premise.

Întâmplări în irealitatea imediată, o cunoaștere a lumii dincolo de simțurile umane limitate, înlocuiește reprezentările cu simbolurile cu un puternic caracter conceptual și nonfigurativ. Semiotica romanului este una complexă și se manifestă prin structuri care revin în mod imuabil. Pornind de la definiția saussuriană a semioticii și limbii ca mijloc de transport a ideilor: ”Limba, sau orice alt sistem semiologic, nu este vaporul aflat pe șantier, ci vaporul deja încredințat mării. Din momentul în care el atinge apa, este zadarnic să credem că i-am putea anticipa drumul, pe motiv că șarpantele din care se compune, de fapt întreaga sa construcție interioară, realizată după un anumit plan, nu mai au secrete pentru noi. (...)”⁴ putem deduce că romanul lui Blecher este un fel de semiotică a suferinței umane. În toate cele trei romane ale lui Blecher imaginația și obiectivul se inversează. Cosimilitudinile, succesiunea firească și esențialitatea se pierd. Dar acest fenomen nu este specific numai scrierilor lui Blecher, ci întregii literaturi a vremii contaminate de starea elucubrăntă kafkiană.

Întâmplări în irealitatea imediată se constituie într-o traducere afectivă, inovatoare a unei întregi pleiade de fragmente aparținând romanelor ”experimentaliste ale unui întreg deceniu, oferindu-le o coerență nouă și nebănuită.”⁵ Prin amalgamarea stilului ionic și doric, *Întâmplări...* sunt întruparea unui stil autonom, o topografie a sentimentelor celor mai intime. Unul dintre primele clișee ale romanului este acela al disperării individului lăsat de divinitate să se zbuciume, renunțarea la gândirea abstractă și regăsirea sinelui. Chiar dacă și alți autori din aceeași perioadă încearcă găsirea ontologică a sinelui, Blecher are capacitatea de a își planifica această cădere în abisul conștiinței în mod lucid. Atât în romanul de debut (*Întâmplări în irealitatea imediată*) cât și în cel postum (*Vizuina luminată*) există momente de declin psihologic și fiziologic, constituind o ”trajectorie a căderii.”⁶ Acestea se realizează prin disoluția personajului-narator dar și prin intrarea conștiinței acestuia pe tărâmul lumii interioare, moleculare.

Cel de-al doilea roman, *Inimi cicatrizate* (1937) reușește o rupere de nivel față de primul roman, prin introducerea unui timp diegetic mult mai coerent. Dar aceasta pare să fie excepția stilistică, căci atât primul cât și ultimul roman semnate de mare suferind sunt bazate pe un timp protoplasmatic. O altă idee recurentă în romanul blecherian este aceea a patologicului care se substituie, în ultimă instanță, individului. Încercarea disperată a autorului de a-și transforma suferința fizică într-o accedere la suprasensibilul de dincolo de lumea exterioară se traduce prin devenirea gnoseologică a torturii fiziologice. Iar călătoria cunoașterii se face prin scufundarea în chinul patologic. Ceea ce îl singularizează pe autorul romanului în generația literară a contemporanilor este capacitatea de a reflecta propria stare malativă asupra mediului

³ Mihai Zamfir, *Maestrul din umbra. Proza lui M. Blecher și proza anilor '30 în Cealaltă față a prozei*, 1988, Editura Eminescu, București, Piața Scânteii 1, p. 140

⁴ Saussure Ferdinand, *Scrieri de lingvistică generală*, Editura Polirom, 2003, p. 289

⁵ Mihai Zamfir, *Maestrul din umbra. Proza lui M. Blecher și proza anilor '30 în Cealaltă față a prozei*, 1988, Editura Eminescu, București, Piața Scânteii 1, p. 143

⁶ Alina Pamfil, *Poetica alveolarului în Spațialitate și temporalitate. Eseuri despre romanul românesc interbelic*, Editura Dacopress, Cluj-Napoca, 1993, p. 161

înconjurător. Delimitarea dintre exterior și interior se estompează iar cele două lumi: obiectivă și subiectivă ajung să se suprapună. Simptomatologia descrisă de Blecher cu acuitatea unui practician al medicinei nu face decât să întărească convingerea cititorului că descompunerea fizică devine tangibilă și în lumea exterioară. Și cine este mai în măsură să detalieze agonia fizică, să croșeteze pe marginea existenței, decât un autor care își începuse studiile medicale, precum Blecher.

La fel de pregnantă ca și maladia, iubirea este în spațiul romanelor lui Blecher o modalitate tot de a transcende lumea perceptibilă. Unii critici au asemănat eroticul lui Blecher cu cel al lui Mircea Eliade prin capacitatea erosului de a metamorfoza participanții, constituindu-se într-un ceremonial inițiativ. La “marele bolnav”, eroticul deschide personajelor calea “misterului fundamental” îndreptându-le pașii către “stuporea ontologică.”⁷ Blecher recurge la ironizarea realității tocmai pentru a-și face curajul să o trăiască. Iar persiflarea ia forma mascaradei, a circului, a clovnilor care parodiază căci pentru autorul mutilat de boală “existența însăși devine suportabilă numai în ipostaza ei teatrală. Lumea poate fi privită doar mascată.”⁸ Întrebându-se care este finalitatea operei blecheriene, Nicolae Balotă, concluzionează: “găsirea unei independențe pe care existența i-o refuza.”⁹ Poate nu întâmplătoare este paralela pe care N. Balotă o trasează între autohtonul suferind și Samuel Beckett. Acesta din urmă, suferise o depresie profundă pe care și-o tratase cu psihanalistul Wilfred Ruprecht Bion. În urma acestei traume, Beckett avea să-și extindă aria lucrărilor literare spre teatrul absurdului. Stările malade, fie psihice, fie fizice îi apropie pe protagonist de “chemarea marelui gol tenebros al haosului dinainte de creație.”¹⁰

Lumea înconjurătoare este populată de lucruri purtătoare ale unor înțelesuri mai profunde decât pentru ceilalți. Preferința autorului pentru obiectele care degajă un univers interior este confirmată și de respingerea netemeinicii și inutilului. Obiectele nepurtătoare de înțelesuri profunde nu pot intra în butaforia lumii blecheriene. Adevărat “exercițiu anti-material”¹¹, *Întâmplări...* sunt populate de lucruri imprevizibile, adesea lipsite de materie ponderabilă. Cel mai bun cadru de existență al acestor obiecte deșarte nu poate fi decât iarmarocul sau spațiile periferice, acolo unde orice este posibil dar, în jurul căreia, precum în jurul unui pivot se rotește întreaga existență. Blecher ne este contemporan prin capacitatea de a desluși linia fină care se trasează între lumea subtilă guvernată de legi nescrise și cea obiectivă în care finalitățile sunt perceptibile căci autorul: “ni se relevă totodată ca un spirit persecutat de neliniștea modernă a gratuității și imponderabilității noastre spirituale, în contrast cu materialitatea vieții organice, în care legile, evoluția și scopurile sunt vizibile și constatabile.”¹²

Un alt element esențial al romanelor lui Blecher îl reprezintă atracția față de moarte ca punct terminus al patologiei. Scufundată în incertitudine, moartea nu face decât să ridice întrebări la care nu se poate răspunde atâta timp cât ne aflăm pe celălalt tărâm. Chiar dacă întreaga generație literară a anilor '40 va face trimitere la experiențe thanatice, Blecher se individualizează în generația sa prin resemnarea de care dă dovadă. Explicația este evidentă: în cazul său marea

⁷ Mihai Zamfir, *Maestrul din umbra. Proza lui M. Blecher și proza anilor '30 în Cealaltă față a prozei*, 1988, Editura Eminescu, București, Piața Scânteii 1, p. 156

⁸ Nicolae Balotă, *M. Blecher și realitatea mediate a creației în De la Ion la Ioanide*, Editura Eminescu, 1974, p. 180

⁹ Ibidem

¹⁰ Idem, p. 169

¹¹ Mihai Zamfir, *Maestrul din umbra. Proza lui M. Blecher și proza anilor '30 în Cealaltă față a prozei*, 1988, Editura Eminescu, București, Piața Scânteii 1, p. 159

¹² Georgeta Horodincă, *M. Blecher: Delir esențial în Structuri libere*, Editura Mihai Eminescu, 1970, p. 53

trecere nu este doar o pură himeră, ci o realitate cu care autorul trebuie să trăiască permanent. Paludismul la care face trimitere autorul-narator nu este altceva decât tuberculoza osoasă, maladie mortală într-o lume în care antibioticele nu-și făcuseră apariția. Seninătatea acceptării morții capătă la Blecher o valoare cu atât mai dureroasă cu cât acesta era conștient de sfârșitul cel așteaptă. Narațiunea blecheriană este intermitentă, echivocă și pansivă. Utilizarea unei aparente originalități, a unui “fals pact autobiografic”¹³ vin doar să camufleze capacitatea realității de a influența psihicul și fizicul.

Existența lumii anvizajate de Blecher este o alternare între întreg și vacuum, o “temporalitate alveolară.”¹⁴ Iar vidul existențial se poate umple doar prin picajul în neant. Scriitorul privește lucrurile ca printr-o lupă; lumea exterioră ajunge, însă, să invadeze spațiul interior al individului, năpădindu-i sinele: ”în astfel de mărunte ornamente și lucruri domestice, regăsesc toată melancolia copilăriei mele și acea nostalgie esențială a inutilității lumi care mă înconjură de pretutindeni ca o apă cu valurile împietrite.”¹⁵ Realitatea și imaginarul conviețuiesc și sunt interșanjabile devenind două fațete ale unei alcătuirii cavernoase. Acest spațiu unic are o funcție duală pentru acest „Filoctet a cărui viață a însemnat un șir al pătimirilor”¹⁶: pe de o parte devine un loc de refugiu, iar pe de altă parte un spațiu abisal în care se produce căderea. Hăul lui Blecher este un plin inform, de fapt o “expresie absolută a unui continuum amorf.”¹⁷

Ruperea de nivel logic se realizează pe orizontală prin descompunerea continuumului evenimentelor iar, pe vertical, la nivel temporal, prin instaurarea anacronismului. Romanele lui Blecher încearcă să aducă tainicul la nivelul ființei umane și nu invers: ”Opera lui Blecher trebuie înțeleasă ca o tulburătoare aprehensiune a inteligenței și sensibilității în fața necunoscutului și absurdului, ca o căutare și o presimțire a unei realități care ar putea să fie inteligibilă și pe măsura omului.”¹⁸

Desfiderea convingerilor epocii nu reprezintă, la Blecher dar și la ceilalți autori ai vremii o simplă răzvrătire. Aceștia își doresc să impună un nou roman care să iasă din șabloanele uzate ale vremii. Ca și avangardiștii, scriitorii existențialiști din preajma celui de-al Doilea Război Mondial, se grăbesc să demoleze cutumele unei societăți anchilozate. Mulți dintre acești “răzvrățiți” aveau să aibă o existență scurtă. Alături de Max Blecher, răpus de flagelul tuberculozei, putem să-i amintim și pe Anton Holban, decedat în urma unei banale apendicectomii la doar 34 de ani și pe Mihail Sebastian, lovit de un autoturism. Parcă presați de timp, presimțind existențe scurte, reprezentanții existențialismului par să fi mers pe repede înainte. Întreaga generația literară a acelor ani își populează romanele cu tineri. Explicația probabilă este aceea că tineretul este, potrivit autorilor deceniului patru, apt să ducă lupta de emancipare de sub tiparele ruginite ale convențiilor literare aplicate până atunci. Experimentaliștii își îmbracă pagina scrisă în haina confidenței. La Blecher, poate mai mult decât la orice alt autor contemporan, putem identifica aproape o lipsă a tramei. Precum un păpușar care

¹³ Alina Pamfil, *Metamorfozele configurației spațio-temporale în romanul românesc interbelic în Spațialitate și temporalitate. Eseuri despre romanul românesc interbelic*, Editura Dacopress, Cluj-Napoca, 1993, p. 232

¹⁴ Alina Pamfil, *Poetica alveolarului în Spațialitate și temporalitate. Eseuri despre romanul românesc interbelic*, Editura Dacopress, Cluj-Napoca, 1993, p. 165

¹⁵ Max Blecher, *Întâmplări în irealitatea imediată*, Editura Art, 2009, p. 19

¹⁶ Nicolae Batolă, *M. Blecher și realitatea mediată a creației*, în *Romanul românesc în secolul XX*, Editura Viitorul Românesc, 1997, p. 117

¹⁷ Alina Pamfil, *Poetica alveolarului în Spațialitate și temporalitate. Eseuri despre romanul românesc interbelic*, Editura Dacopress, Cluj-Napoca, 1993, p. 180

¹⁸ Georgeta Horodincă, *M. Blecher: Delir esențial în Structuri libere*, Editura Mihai Eminescu, 1970, p. 80

își dirijează marionetele, Blecher introduce personajele pe scena romanului o singură dată, rapid, după care le încredințează obscurității din care s-au întrupat.

Departate de a-și cizela textul în mod excesiv, Blecher creează o literatură redactată cu grija de a ascunde constructele lipsite de logică. Deși pagina blecheriană explorează zonele ascunse ale subconștientului, suprarealismul autorului nu este de natură a sufoca. Unii exegeți au văzut în literatura scriitorului de sorginte kafkiană un model literar pe care tinerii generației l-au urmat. Noutatea pe care această “statuie vie a durerii”¹⁹ a adus-o literaturii române este trăirea vieții nu artistic ci ca experiență intimă. Permanentă interpretare a obiectivului prin prisma unei cunoașteri intime “căpătată din ascunzișurile cele mai profunde ale propriului suflet”²⁰ îl pun pe scriitorul român în descendența lui Marcel Proust și Andre Gide. Concepția centrală a prozei lui Blecher este necesitatea devalorizării individualității. Max Blecher a fost perceput de critică drept un premergător al oniricului și suprarealismului, în orice caz un deschizător de drumuri în literatura română. Ceea ce aduce novator Blecher este “instaurarea supremației evenimentului psihologic.”²¹ Pe măsură ce adultul se detașează de candoarea copilăriei, incertitudinea devine mai apăsătoare, ființa umană se adâncește în distopie:“(…) evoluția de la copilărie la adolescent a însemnat o scădere continuă a lumii și, pe măsură ce lucrurile se organizau în jurul meu, aspectul lor inefabil dispărea precum o suprafață lucioasă care se aburește.”²²

Literatura lui Blecher vine să scuture conștiința umană din inerția în care îl scufundă viața modernă. Romanele sale înlătură vâlul societății moderne care se așează încet dar sigur pe ochii tranchilizați al omenirii: (...) ne deschide orizonturi noi” și ne zădărnicește în încercarea de a ne prăbuși “mulțumiți în propria noastră ignoranță și mărginire.”²³ Cu cât luciditatea asupra lumii obiective crește, cu atât caracterul ireal își întetește puterea, lumea devenind un “straniu amestec de precizie și vis.”²⁴ Autorul își poate redobândi luciditatea înfruntând lumea înconjurătoare. Acest aspect îl pune pe autorul analizat mai degrabă în descendența psihanalizei freudiene decât în cea a suprarealismului literar.²⁵

BIBLIOGRAFIE

- Balotă, Nicolae, *De la Ion la Ioanide*, Editura Eminescu, 1974
 Batolă, Nicolae, *Romanul românesc în secolul XX*, Editura Viitorul Românesc, 1997
 Blecher, Max, *Întâmplări în irealitatea imediată*, Editura Art, 2009
 Horodincă, Georgeta, *Structuri libere*, Editura Mihai Eminescu, 1970
 Mincu, Marin, *Experimentalismul poetic românesc*, Paralela 45, 2006
 Pamfil, Alina, *Spațialitate și temporalitate. Eseuri despre romanul românesc interbelic*, Editura Dacopress, Cluj-Napoca, 1993
 Pană, Sașa, *Prezentări*, Ediție îngrijită de Vladimir Pană și Ion Pop, Biblioteca Bucureștilor, 2012

¹⁹ Sașa Pană, *Cu inima lângă M. Blecher*, în *Prezentări*, Ediție îngrijită de Vladimir Pană și Ion Pop, Biblioteca Bucureștilor, 2012, p. 153

²⁰ Mihai Ralea, *Portrete, cărți, idei*, Editura pentru Literatură Universitară, București, 1966, p. 125

²¹ Alina Pamfil, *Metamorfozele configurației spațio-temporale în romanul românesc interbelic în Spațialitate și temporalitate. Eseuri despre romanul românesc interbelic*, Editura Dacopress, Cluj-Napoca, 1993, p. 229

²² M. Blecher, *Pentru și contra umanismului*, *Frize*, an II, nr. 3, 1 aprilie 1935 preluat în Georgeta Horodincă, *M. Blecher: Delir esențial în Structuri libere*, Editura Mihai Eminescu, 1970, p. 72

²³ Georgeta Horodincă, *M. Blecher: Delir esențial în Structuri libere*, Editura Mihai Eminescu, 1970, p. 63

²⁴ M. Sebastian, *M. Blecher*, în *Viața românească*, iulie, 1938, preluat în Georgeta Horodincă, *M. Blecher: Delir esențial în Structuri libere*, Editura Mihai Eminescu, 1970, p. 73

²⁵ Georgeta Horodincă, *M. Blecher: Delir esențial în Structuri libere*, Editura Mihai Eminescu, 1970, p. 75

Ralea, Mihai *Portrete, cărți, idei*, Editura pentru Literatură Universitară, București, 1966
Saussure, Ferdinand, *Scrieri de lingvistică generală*, Editura Polirom, 2003
Zamfir, Mihai, *Cealaltă față a prozei*, Editura Eminescu, București, Piața Scânteii 1, 1988

ACKNOWLEDGEMENT

Lucrarea a fost elaborată în perioada de susținabilitate a proiectului cu titlul "**Studii doctorale și postdoctorale Orizont 2020: promovarea interesului național prin excelență, competitivitate și responsabilitate în cercetarea științifică fundamentală și aplicată românească**", număr de identificare contract POSDRU/159/1.5/S/140106. Proiectul a fost cofinanțat din Fondul Social European prin Programul Operațional Sectorial Dezvoltarea Resurselor Umane 2007-2013. **Investește în Oameni!**